

*Панасенко Є. О.,**доктор філософії,**старший викладач кафедри публічного управління та адміністрування
Полтавського державного аграрного університету*

ЛІНГВІСТИЧНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Анотація. Рекомендоване дослідження присвячено вирішенню проблеми переорієнтації у свідомості українського суспільства із пострадянського, колоніального дискурсу до євроінтеграційного і глобалізаційного дискурсу. Україна тривалий час перебувала на роздоріжжі між двома цивілізаційними світами: авторитарним і демократичним. Російська агресія пришвидшила трансформаційні процеси в нашому суспільстві, збільшивши цивілізаційний розрив між Україною та державою-агресором і остаточно розвернула Україну в бік демократичного світу.

Таке геополітичне становище актуалізує питання здійснення ефективної комунікації між Україною із євроінтеграційними і євроатлантичними структурами. Наше дослідження розглядає лінгвістичний вектор розвитку українського суспільства у контексті таких суспільно-політичних і економічних процесів. Було проаналізовано вплив євроінтеграційних кроків на мовну ситуацію в Україні. Зазначена розвідка описує виклики і можливості, які виникають перед нашою країною в умовах інтеграції. Наведено численні аргументи необхідності здійснення ряду освітніх і суспільних реформ з метою опанування іноземних мов, зокрема англійської мови. Дослідження засвідчує незворотність цивілізаційного вибору українського суспільства, а, отже, ревізія іншомовної освіти неминуча. У кінці дослідження автор пропонує кроки, що необхідно здійснити для досягнення мети – поліпшити насамперед англійську компетентність громадян України. Необхідні докорінні зміни у підходах до викладання іноземних мов не лише у сфері освіти, а й зміни у суспільному й політичному дискурсі щодо переосмислення іншомовної компетентності українців. Лише такі заходи уможливають здійснення безбар'єрного спілкування українського суспільства із європейськими і безпековими євроатлантичними структурами.

Стаття пропонує низку рекомендацій щодо уніфікації освітнього процесу в Україні у контексті здобуття іншомовної компетентності. Зокрема, запропоновано введення єдиної програми щодо опанування англійської мови та інших мов міжнародної комунікації, створення публічної платформи популяризації англійської мови, підвищення рівня комунікації із закордонними структурами для обміну досвідом та запозичення навчальних технологій.

Ключові слова: мова, мовна політика, іншомовна компетентність, суспільство, євроінтеграція, глобалізація.

Постановка проблеми. В умовах сучасного світу, окресленим стрімким розвитком технологій та глобалізаційними процесами, все чіткіше вимальовується проблема комунікації на міжнародній арені. Україна як держава і українське громадянське суспільство вже давно стали активними учасниками євроінтеграційних процесів. Наша країна зазнає не лише економічних і політичних змін, а й культурних і мовних трансформацій, пере-

орієнтації із постколоніального мислення суспільства на новий глобалізаційний рівень. Особливо це стало актуально у річичі повномасштабного вторгнення РФ, що вплинуло на міграційні процеси і змінило вектор мислення значної кількості українців, які ще більше стали підтримувати зближення України із європейськими і євроатлантичними безпековими структурами.

Спільною тканиною, яка уможливає зшивання цього безпекового простору є демократичні цінності, а ефективна міжнародна комунікація у цьому просторі визначається міжнародною мовою, якою є англійська. В умовах постійних змін, викликів, і загрози з боку держави-агресора, які стоять перед Україною та її суспільством на дорозі інтеграції до європейського і світового співтовариства, знання англійської мови стає необхідністю не лише для особистісного розвитку, а й для успішного функціонування громадян у різних сферах життя.

Огляд літератури. У ході проведення наукової розвідки було опрацьовано значну джерельну базу, яку складають численні статистичні дані, наукові розвідки, вивчено нормативно-правові документи ЄС і України, здійснено огляд освітніх платформ.

Мета наукової розвідки – запропонувати механізми поліпшення здійснення іншомовної комунікації між українським суспільством та країнами європейського і євроатлантичного простору.

Виклад основного матеріалу. Одне із завдань перед Україною – підвищувати рівень володіння іноземними мовами, зокрема рівень володіння англійською мовою як мовою міжнародного спілкування. Для реалізації цього завдання потрібно звернутися до європейського досвіду опанування іноземних мов. Попри ситуацію, коли європейці у молодшому віці вчать першу іноземну мову, вивчення другої іноземної мови не має успіхів. Дж. В. Джеффри та К. Ван Бойнінген зазначають, що принциповою відмінністю між підходами до мовної освіти в ЄС та США є ступінь включення декількох мов до освітніх результатів. Політика США не робить акцент на розвитку інших мов, крім англійської, незважаючи на посилення глобалізації [1]. Освітня система «рідна мова плюс дві іноземні» розвивається в ряді європейських країн у ході реформування дошкільної та початкової освіти. Загальноєвропейське тестування дітей віком до 16 років на знання найпоширеніших мов ЄС є показником мовної компетентності, завдяки контролю за виконанням мовної політики ЄС. Згідно з дослідженням, проведеним Європейською мережею журналістики даних у 2016 році серед громадян 28 країн ЄС, 34% володіють лише однією іноземною мовою, 34% взагалі не володіють жодною іноземною мовою, 21% розмовляють двома іноземними мовами, а 8% знають три і більше мов [2].

Варто звернутися до даних щодо викладання кількості іноземних мов у країнах-членах ЄС. В Естонії 45% – одна мова, 33% – дві мови, 22% – взагалі не вивчають. У Хорватії 81% – одна мова, 19% – дві мови. У Латвії – 59% – одна мова, 15% – дві мови, 26% – взагалі не вивчають. У Фінляндії – 55% – одна мова, 13% – дві мови, 31% – не вивчають. У Польщі – 87% – одна мова, 11% – дві мови, 2% – не вивчають. У Словаччині – 80% – одна мова, 6% – дві мови, 14% – жодної. В Угорщині – 58% – одна мова, 1% – дві мови, 41% – не вивчають. Румунія – 82% – одна мова, 1% – дві мови, 17% – не вивчають. Болгарія – 82% – одна мова, 1% – дві мови, 17% – жодної. Чехія – 72% – одна мова, 1% – дві мови, 27% – не вивчають [3].

І. Лопушинський і О. Ковнір також зауважують, що наразі в Україні назріла потреба в опануванні принаймні двох іноземних мов поряд із державною мовою, враховуючи європейський вектор розвитку, який обрала Україна. Науковці наполягають на двокомпонентній освіті щодо вивчення мов: національний і європейський компонент [4], що є цілком виправдано, зважаючи на сьогочасні світові тенденції.

Дослідження «EF EPI. EF English Proficiency Index» показує, що у 2020 році найвищий рівень володіння англійською мовою мають нідерландці. Друге і третє місце посідають Данія та Фінляндія. Україна у цьому рейтинзі посідає 44 місце з позначкою «середній рівень». Більшість європейських країн, таких як Польща, Чехія, Хорватія, Болгарія, Сербія, Словаччина, Естонія, Литва, Латвія мають посідають місця із позначкою «високий рівень». Дослідження за попередні роки показує, що Україна посідала сорокові сходинки серед країн з низьким ступенем [5], що «вирізає» її від англійськомовного комунікативного простору й унеможливило ефективну комунікацію у спільному європейському і євроатлантичному просторі [6].

У контексті процесу глобалізації, проєкт Закону «Про застосування англійської мови в Україні» ще раз підкреслює тезу про незворотність європейського та євроатлантичного вибору українців, а також прагнення до прискорення української інтеграції до європейського спільного простору [7].

Національна програма вивчення та популяризації іноземних мов Go Global 2015 року зазначає, що вивчення іноземних мов є одним з ключових пріоритетів внутрішньої політики ЄС, Україна визначила пріоритет зовнішньоекономічної політики, підписавши Угоду про Асоціацію із ЄС у 2014 році. Програма визначає знання мов як інструмент невідворотності приєднання країни до ділового, освітнього, наукового та культурного простору країн європейської спільноти [8].

Аналіз системи освіти загалом демонструє, що сьогодні майже всі країни-члени ЄС запроваджують більш широкий спектр мов у систему освіти, починаючи з раннього віку і включаючи освіту для дорослих, наголошуючи на вирішальному значенні плурлінгвальних навичок у збільшенні можливості щодо працевлаштування, вони також є необхідною умовою для подальшої мобільності – такої думки дотримується Н. Петриченко [9].

Інститути післядипломної освіти пропонують свої послуги щодо удосконалення рівня володіння іноземними мовами. Для охочих опанувати англійську мову чи будь-яку іншу іноземну мову існує низка організацій. Постійно діють курси з англійської мови для дорослих, також наявні безкоштовні онлайн курси MOOCs. Курси MOOC доступні на платформі FutureLearn – соціальна платформа для навчання у Великій

Британії [10]. Також існує International Language Centre – перший в Україні міжнародний центр якісного та результативного навчання англійської мови, що розташований у Києві, пропонує курси для різних вікових категорій [11]. В мережі маємо добірку сайтів для дистанційного опанування англійської мови. Зокрема, редакція сайту Освіта.ua надає інформацію про такі курси: Дистанційний курс англійської мови для початківців, Дистанційний курс англійської мови для середнього рівня, Дистанційний курс «Ділова англійська мова», Дистанційний курс англійської мови для вищого рівня, Дистанційний курс англійської мови для дітей [12]. Також є перелік безкоштовних ресурсів для опанування англійської, зокрема BBC Learning English, що надає змогу вивчати англійську від рівня нижче середнього; Livemocha – мережа, яка допомагає не опановувати мову шляхом комунікації із іншими учнями; Bussu – багато занять для лексики, фонетики, тощо; LinguaLeo – бібліотека відео, аудіо, текстів, дає змогу вести власний словник, тематичні уроки, тощо; Duolingo надає багато уроків; ESLPod – пропонує уроки живої американської; Engvid містить відеоуроки англійської; Exam English стане в пригоді для тих, хто готується до складання міжнародних іспитів [13].

У 2019 році Міністерство освіти і науки України розробило та схвалило на засідання Колегії МОН Концепцію розвитку англійської мови в університетах. Ця концепція передбачає організацію мовних курсів та інтенсивів, володіння англійською мовою на рівні не менш як B1 стане обов'язковою умовою для вступу, B2 – для випуску, частину профільних дисциплін пропонують зробити англійськомовними та проводити регулярні зрізи знань [14]. Необхідно окремо запровадження Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (CEFR) [15]. Цільовий рівень володіння англійською мовою серед випускників шкіл відповідно до навчальних програм з іноземних мов [16] становить не нижче B1, але у реаліях більшість випускників навчальних закладів не досягає зазначеного рівня. Таким чином, до закладів вищої освіти потрапляють студенти з різним рівнем володіння англійською мовою. У такому разі слабші студенти не можуть набути необхідного рівня мовної підготовки, вони стикаються зі складнощами під час послугування англійськомовними ресурсами, це також створює обмеження для міжнародної академічної мобільності, унеможливило вивчення фахових дисциплін англійською мовою. Водночас, сильніші студенти, через змішаний рівень мовної компетентності студентів і орієнтацію викладання на слабшого студента, втрачають власний рівень володіння англійською мовою і під час закінчення вищого навчального закладу мають рівень нижчий, порівняно із рівнем під час вступу. Усунення цих проблем потребує рівня мовної компетентності серед студентів не нижче B1 [17]. Доцільно пояснити ситуацію із дублюванням, про що йшлося у законопроекті «Про застосування англійської мови в Україні», де урядовці зазначили, що споживання англійськомовного контенту сприятиме вивченню англійської мови. Така ситуація не змінить реальності і не наведе українців до опанування іноземної мови, а радше викличе несприйняття [18].

У часи до повномасштабного вторгнення, коли опитування було більш репрезентативним, у квітні 2021 року було проведено власне емпіричне дослідження щодо мовних настроїв, які панують в українському суспільстві. У ході дослідження було опитано 677 респондентів, віком від 18 років. Вікова вибірка є такою: від 18 до 30 років – 14,5%, від 30 до 40 років – 29,4%,

від 40 до 50 років маємо 27,3%, від 50 років до 60 маємо 15,7%. За регіональною диференціацією захід складає 35,3%, центр і північ – 30,2%. південь і схід складають 34,6% [19]. У ході цього дослідження було поставлено ряд запитань, які стосуються зазначеної проблематики. Зокрема, 70,5% респондентів підтримують вступ України до Європейського Союзу. 15,7% не бажають, і 13,9% не визначились. Щодо питання про Радянський Союз маємо такі результати: 21,6% мають нейтральне ставлення, 11,7% – позитивне, 5% мають дуже позитивне ставлення. 9% респондентів не можуть відповісти. 26,4% сприймають його негативно, 26,3% – дуже негативно. Таким чином, серед симпатиків і антипатиків радянського Союзу співвідношення склалося: 16,7% респондентів позитивно оцінюють, 52,7% респондентів – негативно. Такі дані свідчать, що більшість громадян України вже зробили свій вибір на користь європейського цивілізаційного простору, і не озираються на Радянську спадщину. Це ж дослідження 2021 року показує, що між українською і російською більшість респондентів обрало українську – 78,3%, решта – 21,7% обрала російську. Якщо обирати між польською та російською як протиставлення, то польській 47,4% респондентів надало перевагу, а російській – 52,6%. Ставлення громадян до Закону про мову має такий вигляд: 66% сприймають його позитивно, 9,9% – нейтрально, 16,8% сприймають його негативно. Для 7,2% респондентів було складно відповісти [19].

Таким чином, спостерігається висока потреба у вивченні українцями іноземних мов, більшість українців взагалі не володіють другою іноземною мовою, при цьому більше 60% схвалюють вивчення двох іноземних мов і майже половина опитаних за певний офіційний статус англійської мови як мови міжнародної комунікації. Отже, на основі цього дослідження, яке звісно не є репрезентативним і не може глибинно проілюструвати ситуацію, але показує на основі певних маркерних запитань настрої суспільства [17]. На сьогодні такі опитування мали б інший вислід, але, враховуючи контекст повномасштабного вторгнення і зміну демографічного тла в країні, для більш об'єктивної картини варто дочекатися закінчення бойових дій.

Висновки та пропозиції. Попри всі складнощі переформування українського суспільства і свідомості, питання іноземної комунікації має бути одним із пріоритетів у системі формування практико-орієнтованих компетентностей фахівців різноманітних галузей в Україні.

Було встановлено, що міжмовна комунікація у контексті євроінтеграції є ключем до ефективної взаємодії України й українського суспільства із закордонними політичними, економічними і безпековими структурами. Взаємодія з іншими країнами потребує активного вивчення мов.

На основі здійсненого аналізу джерел і вивчення досвіду за кордоном пропонуємо ряд пропозицій.

1. Розробити єдину уніфіковану програму щодо опанування англійської мови та інших мов міжнародної комунікації, яка враховуватиме обов'язкове вивчення двох іноземних мов у середніх навчальних закладах – англійська + інша іноземна мова, зокрема взяти до уваги Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти.

2. Створити та затвердити єдині навчальні програми з іноземних мов для інтенсивної підготовки студентів немовних спеціальностей, окремо розробити професійно-орієнтований курс іноземної мови із урахуванням спеціалізації студентів.

3. Запровадити оцінювання якості іноземної підготовки, зокрема розробити наскрізне тестування для учнів, абітурієнтів та студентів метою якого є виявлення позитивної динаміки результатів навчання.

4. Створити публічну платформу популяризації англійської мови. Налагоджувати комунікацію із закордонними структурами для обміну досвідом та запозичення навчальних і комунікативних технологій [17].

Заходи, що запропоновані у дослідженні, не є доконечними і досконалими. Вони не висчерпують всієї глибини наявної проблеми, автор лише викладає власне бачення вирішення питання переосмислення ролі іноземних мов, зокрема англійської, у контексті трансформацій українського суспільства і євроінтеграційних процесів [20].

Література:

1. Esther Gutierrez Eugenio, Nick Saville. Policy review: The role of assessment in European language policy – a historical overview. URL: <http://meits.org/policy-paper/the-role-of-assessment-in-european-language-policy-ahistorical-overview> (Дата звернення: квітень 2024 року)
2. Foreign language skills statistics. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Foreign_language_skills_statistics#Analysis_of_those_knowing_one_or_more_foreign_languages (Дата звернення: квітень 2024 року)
3. Pupils by education level and number of modern foreign languages studied – absolute numbers and % of pupils by number of languages studied. URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?query=BOOKMARK_ (Дата звернення: квітень 2024 року)
4. Лопушинський І.П., Ковнір О.І. State Language Policy in Education of Modern Ukraine Under Perspective European Integration. *Наука і освіта*: науково-практичний журнал Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. 2018. URL: <http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/uk/articles/2018-2-doc/2018-2-st10> (Дата звернення: квітень 2024 року)
5. The world's largest ranking of countries and regions by English skills. URL: <https://www.ef.com/wwen/epi/> (Дата звернення: квітень 2024 року)
6. Панасенко Є.О. Англійська мова як lingua franca та її роль у сучасних світових політико-економічних процесах. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2019. № 3 (67). С. 96-103. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/3_2019/20.pdf doi: <https://doi.org/10.32840/1813-3401-2019-3-18> (Дата звернення: квітень 2024 року)
7. Проект Закону «Про застосування англійської мови в Україні». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42201> (Дата звернення: квітень 2024 року)
8. Go Global. Національна програма вивчення та популяризації іноземних мов. URL: <http://www.imzo.gov.ua/wpcontent/uploads/2015/11/Natsionalna-programa-vivchennya-ta-popularizatsiyiinozemnih-mov-dopovidach-Pavlo-Hobzey.pdf> (Дата звернення: квітень 2024 року)
9. Петриченко Н. Європейський досвід впровадження плурілінгвізму в систему освіти. *Новопарадигма*. 2017. Вип. 132. С. 52-64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nora_2017_132_8 (Дата звернення: квітень 2024 року)
10. Що таке MOOC і як це працює? Британська Рада. URL: <https://www.britishcouncil.org.ua/english/mooc> (Дата звернення: квітень 2024 року)
11. International Language Centre. URL: <https://ilc.org.ua/adults> (Дата звернення: квітень 2024 року)
12. Дистанційні курси англійської мови для дорослих та дітей. Інформаційний портал Освіта.уа. URL: <https://osvita.ua/languages/distance/> (Дата звернення: квітень 2024 року)

13. 10 безкоштовних ресурсів для вивчення англійської мови. Інформаційний портал Освіта.ua. URL: <https://osvita.ua/languages/46386/> (Дата звернення: квітень 2024 року)
14. Концептуальні засади державної політики щодо розвитку англійської мови у сфері вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-stvorilo-koncepciyu-rozvitku-anglijskoyi-v-universitetah-u-dodatku-riven-v1-obovyazkova-umova-vstupu-v2-vipusku-vikladannya-profilnih-disciplinnozemoyno-ya-movni-skriningi> (Дата звернення: квітень 2024 року)
15. The CEFR Levels. URL: <https://www.coe.int/en/web/commoneuropean-framework-reference-languages/level-descriptions> (Дата звернення: квітень 2024 року)
16. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов 10 – 11 класи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/inomezni-movi-10-11-19.09.2017.pdf> (Дата звернення: квітень 2024 року)
17. Панасенко Є.О. Формування та реалізація стратегії мультилінгвізму для публічного врядування сучасної України. – Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань «Публічне управління та адміністрування». – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2021.
18. Панасенко Є.О. Аналіз політики мовного ринку України в контексті антимонопольного регулювання. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Київ: ТНУ імені В.І. Вернадського, 2023. Том 34 (73) № 3. С. 73-78. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/3_2023/12.pdf doi: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.3/12>
19. Мовні настрої в Україні. URL: https://docs.google.com/forms/d/1WWYIHtA2z248h_ymnqX-zJc_CMmqky653H2GQLvyZQA/edit#responses (Дата звернення: квітень 2024 року)
20. Панасенко Є.О. Мультилінгвізм як євроінтеграційний і глобалізаційний чинник в умовах сучасної України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. Київ: ТНУ імені В.І. Вернадського, 2019. Том 30(69) № 4. С. 98-105. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/4_2019/20.pdf doi: <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.4/18>

Panasenko Ye. Linguistic direction of the Ukrainian society development in the context of the Euro-integrational processes

Summary. The recommended study is dedicated to solving the problem of reorientation in the consciousness of the Ukrainian society from the post-Soviet, colonial discourse to the European integration and globalization discourse. Ukraine has been at the crossroads for a long time between two civilizational worlds: authoritarian and democratic. The Russian aggression accelerated the transformational processes in our society, widening the civilizational gap between Ukraine and the aggressor state and finally turned Ukraine towards the democratic world.

Such a geopolitical situation makes relevant the issue of the effective communication between Ukraine and the European integration and the Euro-Atlantic structures. Our study examines the linguistic vector of the development of Ukrainian society in the context of such socio-political and economic processes. This research describes the challenges and opportunities that our country faces in terms of the integration. Numerous arguments are supplied for the need to carry out a number of educational and social reforms with the aim of mastering foreign languages, in particular English. The study proves the irreversibility of the civilizational choice of the Ukrainian society, and therefore, the revision of foreign language education is inevitable. At the end of the study, the author suggests the steps that are to be taken to achieve the goal of improving, first of all, the English-speaking competence of Ukrainian citizens. Fundamental changes in approaches to teaching foreign languages are necessary not only in the field of education, but also changes in the social and political discourse regarding the rethinking of foreign language competence of Ukrainians.

The article proposes a number of proposals regarding the unification of the educational process in Ukraine in the context of acquiring foreign language competence. In particular, it is proposed to create a single program for mastering English and other languages of international communication, to create a public platform for the promotion of the English language, to increase the level of communication with foreign structures for the exchange of experience and the borrowing of educational technologies.

Key words: language, language policy, foreign language competence, society, European integration, globalization.